

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Journal Of Turkish Language and Literature Studies in Balkans
Cilt 1/Sayı1/Kış 2019 - Volume 1/Issue 1/Winter 2019
ss-pp: 34-45

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî
Hacı Bektash-i Veli in the Poems Village of Kanatlar in Macedonia

Gülçin BALAT*

Özet

Türk Dünyası'nın kadim bir kültür coğrafyası olan Balkanların Türkleşmesi ve Müslümanlaşması sürecinde tasavvufi inanç önemli bir rol oynamıştır. Tasavvuf inancının uygulanış biçimi olan tarikatların ortaya çıkması bu süreci kolaylaştırmıştır. Balkan coğrafyasında oldukça fazla nüfuzla sahip olan Bektâşîlik de bu tarikatlardan biridir. Özellikle Arnavutluk ve Makedonya'da görülen Bektâşîlik inancı, günümüzde Makedonya'da bulunan Kanatlar köyünde mevcuttur.

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı istimâlet politikası sonucu Anadolu'dan Manastır'a getirilen akıncı Türkler tarafından kurulan köyün tarihçesi 17. yüzyıla kadar gitmektedir. Bir Bektâşî babası olan Dikmen Baba tarafından kurulduğuna inanılan köyde, günümüzde Makedonya'da Bektâşîliğin tüm canlılığıyla sürdürüldüğü üçüncü büyük tekke olan Dikmen Baba Dergâhı (Tekkesi) bulunur. Bektâşîlerin çoğunlukta olduğu köyde, Hacı Bektâş-ı Velî'nin müritlerinden olduğuna inanılan Dikmen Baba günümüzde Bektâşî inancının devam ettirilmesinden önemli bir şahsiyettir. Dinî-tasavvufi Türk halk edebiyatı nazım türlerinden olan nefes, Bektâşîlerin ikrar, ayin-i cem ve kurban ayini adını verdikleri törenlerinde kendine has besteleriyle okunan şiirlerdir. Nefesler Bektâşî-Alevî inancının esaslarını Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisi, Hacı Bektâş-ı Velî sevgisi, On İki İmam sevgisi gibi konuları içermektedir.

Bu çalışmada, Makedonya- Kanatlar köyünde bir kurban ayini esnasında derlenmiş nefeslere ve bu nefeslerde geçen Hacı Bektâş-ı Velî'yi tasvir eden özellikler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Kanatlar Köyü, Hacı Bektâş-ı Velî

Abstract

Sufi belief has played an important role in the process of Turkification and Islamization of the Balkans, which is an ancient cultural geography of the Turkic World: The emergence of sects, which are the way of the application of Sufi faith, has facilitated this process: Bektashism, who has a lot of verses, is also one of these sects. The culture of culture, especially in Albania and Macedonia, is present in the village of Kanatlar, which is located in Macedonia today: the history of the village established by the raiding Turks brought from Anatolia to Manastır as a result of the government policy implemented by the Ottoman Empire. century. Dikmen Baba the third largest lodge in Bektashi, which is believed to have been founded by Dikmen Baba, is the third largest lodge in Bektashi. An important figure in the religious life of Dinî-sufism, which is one of the verse genres of Turkish folk literature; They are poems which are read with their own compositions in

* Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. E-posta: gulcin.balat@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-3967-2977)

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

ceremonies named as ayin-i cem and sacrifice. The Bible, the fundamentals of the Alevi faith, God, Hz. Muhammad and Hz. His love for Ali, Hacı Bektash - i Veli's love. It contains topics such as the love of the twelve Imams:

In this study, the breaths collected during a sacrifice in the village of Kanatlar in Macedonia and the way that Hacı Bektâş-ı Velî was included in these poems were examined.

Keywords: Macedonia, Village of Kanatlar, Hacı Bektash-i Veli

Makedonya, Bulgaristan, Kosova, Arnavutluk gibi ülkelerin yer aldığı Balkan yarımadası tarihsel süreç içinde Türklerin asırlar boyunca nüfuz ettiği önemli bir bölge olmuştur. Gerek siyasi hadiseler gerekse ekonomik gelişmeler vasıtasıyla Balkanlar ile Türkler arasında kurulan tarihi ve kültürel bağlar geçmişten günümüze kadar tüm canlılığıyla mevcudiyetini devam ettirmektedir. Bu ilişki ağı zaman zarfında belli aralıklarla kesintiye uğramış fakat akabinde kendini yenileyebilmeyi başarmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Balkan yarımadasında yaptığı fetihler, bu bölgede Türk varlığının inşasını sağlamıştır. Balkan coğrafyasındaki Türk varlığı, günümüzde hâlâ bu topraklarda mevcudiyetini bir kültür mirası olarak devam ettirmektedir. Osmanlı Devleti, tarihi seyir içinde Balkan yarımadasında yaşayan birçok ülke ve bu ülke mensupları milletler ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Balkan yarımadasında yoğun olarak temasta bulunduğu ülkelerin başında gelen Makedonya, Türk varlığını asırlarca bünyesinde barındırmıştır. Batı Balkanlarda yer alan Makedonya, doğusunda Bulgaristan'a güneyinde Yunanistan, batısında Arnavutluk ve kuzeyinde Kosova'ya komşu olan küçük bir Balkan ülkesidir. Türk varlığının Makedonya'daki tarihi, üç ana dönem altında açıklanmaktadır. Makedonya'daki Türk varlığı hakkında fikirler ileri süren Yusuf Hamzaoğlu'na göre Makedonya'daki Türk varlığının tarihi yolcuğu şu şekildedir:

"Makedon ve dünya bilim adamları Makedonya'daki Türk varlığının ve kültürünün Osmanlı Türkleri'yle başladığını öne sürmektedir. Fakat tarih, arkeoloji, dil, edebiyat, sosyoloji ve diğer ana bilim dallarının tespit ettikleri gerçekler, Türk varlığının bu bölgede IV. yüzyılın ikinci yarısında Hun Türkleri'nin yerleşmesiyle başladığını göstermektedir. Buradaki Türk varlığı ve kültürü Hun Türkleri'nden sonra inen Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman, Selçuklu ve Osmanlı Türkleri'yle devam etti. Makedonya'da Türk varlığının veya Türklüğün 1638 yıllık bir tarihi vardır. Makedonya Türklüğü üç dönemden geçti:

- 1.Osmanlı öncesi Makedonya Türklüğü (372-1370)*
- 2.Osmanlı dönemi Makedonya Türklüğü (1371-1912)*
- 3.Osmanlı sonrası Makedonya Türklüğü (1912-2010)"¹*

Hamzaoğlu'nun tespitlerinden hareketle Makedonya Türklüğünün varlığını M.S. 4. yüzyıla başlatmak yanlış bir ifade olmayacaktır. Osmanlı Devleti, yaptığı savaşlar ile Balkan yarımadasında siyasi bir nüfuz elde etmiş ve bu gücü kalıcı kılabilmek için fethettiği şehirlere ve bu şehirlere bağlı köylere Anadolu'dan getirdiği Türkleri yerleştirmiştir. Fethedilen şehirlere yerleştirilen Türkler, bu bölgelerin Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Makedonya Osmanlı döneminde Manastır, Üsküp ve Selanik olmak üzere üç vilayeti kapsıyordu.² Bu sebeple Anadolu'dan getirilen Türkler, bu bölgelere yerleştirilmiştir. Tarihsel süreç içinde bu bölgelerde Türk nüfusu yoğun olarak yer almış fakat sonraki süreçte tedricen bu nüfus azaltılmıştır. Bugün Türkler, Batı Makedonya'nın Gostivar; Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka başkent Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştip bölgelerinde yaşarlar.³ Bu bölgelerde yaşayan Türkler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Balkan coğrafyasında Türklüğün, Türkçenin ve Müslümanlığın bayraktarlığını yapmakta ve millî ve kültürel değerleri muhafaza etmeye çalışmaktadır. Bu değerlerin muhafaza edildiği bölgelerden biri olarak karşımıza Makedonya'da bir Türk köyü olan Kanatlar köyü çıkmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Manastır'a günümüzde ise Pirlpepe'ye bağlı olan bu köyün

¹ Yusuf Hamzaoğlu. **Balkan Türklüğü (Cilt I)**. Üsküp: Logos, 2010, s. 36-37.

² Yusuf Hamzaoğlu. **Age**. s. 229.

³ Necati Çayırılı. **"Makedonya Türkleri"**. Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar. C.2. Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık, 2013, s. 315.

Gülçin BALAT

tarihi ve Kanatlar'da söylenen nefeslerdeki Hacı Bektâş-i Velî tasavvuru çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada ele alınan nefeslerin Dikmen Baba Tekkesi'nde gerçekleştirilen ikrar töreni esnasında derlenmiştir. Derlenen nefesler yanında köy sakinlerinden Zekeriya Memiş'in sahip olduğu Nefes Defteri'ndeki nefesler de çalışmamıza dahil edilmiştir. Çalışmamızın konusu bu nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî'nin hangi ifadelerle tanımlandığı yani tasavvur edildiğidir. Bu amaçla çalışmamızın kapsamında bulunan nefesler Hacı Bektâş-ı Velî'yi temele alarak içerik bakımından değerlendirilmiş ve Hacı Bektâş-ı Velî dışında nefesler de yer alan yerel şahsiyetlere de değinilmiştir. Nefesler derlenen yerel dil özellikleriyle verilmiş, metin tamiri yapılmamıştır.

A. Kanatlar Köyü

Pelagoniya ovasında bulunan Türk köyünden biri olan Kanatlar köyü, Makedonya Cumhuriyeti sınırları içinde yer alır. Manastır şehrine 30 km ve bağlı olduğu Pirlepe şehrine 25 km uzaklıktadır. Köyün tarihi hakkında sözlü ve yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre, tarih sahnesine çıkışının 14. yüzyılın sonları 15.yüzyılın başlarında olduğu öngörülmektedir. Kanatlar köyü, Makedonya'da Türkçe isim kullanabilen önemli köylerdendir. Çünkü Osmanlı Devleti döneminde kurulan birçok Türk köyünün adı Yugoslavya Hükümeti döneminde değiştirilmiştir. Makedonlar, Kanatlar adını " Kanatlartsi"⁴ olarak telaffuz etmektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda gerçekleştirdiği fetihler sonucunda bu bölgelerin iskânı amacıyla Anadolu'dan Balkanlara gönderilen Türkler tarafından kurulduğu tahmin edilen köy hakkındaki ilk bilgiye Mehmet Tevfik'in "*Manastır Vilayetinin Tarihçesi*" adlı çalışmasında rastlanmaktadır:

*"II. Murad ve Fatih döneminde Anadolu'nun Karaman ve Ankara dolaylarından Türkmen aşiretleri Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine iskân edilmiştir. Bu iskânla Manastır vilayeti Kayalar ovasındaki Türk köyleri ve Manastır ovasındaki Kınalı, Mescitli, Budaklar, Kanatlar, Şerifeler, Hasanobalar, Musaobalar ve Karaman aşiretlerinin buraya yerleştirildikleri bilinmektedir."*⁵

Tevfik'in adını zikrettiği bu köylerde geçmişte oldukça fazla Türk nüfusu yaşarken günümüzde bu oran göçlere bağlı olarak azalmış durumdadır. Kanatlar köyü, bu bölgede Türk nüfusunun en fazla yaşadığı köy olma özelliğine sahiptir. Kanatlar köyünün tarihi hakkında bir diğer kaynak saha çalışmamız esnasında tespit ettiğimiz, köyde bulunan Dikmen Baba Tekkesi'ndeki bir levha üzerinde yazan bilgilerdir. Bu levhada, "*Bektâşî Dikmen Baba Dergahı, Evladiye Kanatlar Köyü, Miladi 1503 yılı*"⁶ yazmaktadır. Ancak bu yazının doğruluğu hakkında kesin bilgilere ulaşamamıştır. Ancak bu bilginin Mehmet Tevfik'in verdiği tarihlerle örtüştüğü, dolayısıyla doğru olma ihtimalinin bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Kanatlar köyünün adının zikredildiği bir diğer kayıt ise Galip Çağ'ın "*16. ve 17. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Manastır*" adlı doktora tezinde yer verdiği Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 232 numaralı Manastır'ın 1544 yılına ait tahrir defteridir.⁷ Bu defterde, Kanatlar köyü Manastır'a bağlı bir Türk köyü olarak kayda geçmiştir. Kanatlar köyünün tarihi hakkında belgelere ulaştığımız Manastır Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki belgelere göre Kanatlar ismi en erken 1609 yılında karşımıza çıkmaktadır. Tarafımızdan incelenen bu belgelerde, Kanatlar köyü halkının sosyal hayatı, ekonomisi ve ödediği vergiler hakkında bilgiler mevcuttur. 1609 yılında kayda geçen bilgilerden hareketle Kanatlar köyünde yerleşik bir düzenin olduğu burada tarım yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bilgiden hareketle Kanatlar köyünün kuruluş tarihinin 1609'dan önce olduğu bir kez daha kesinleşmiştir. Kanatlar köyünün kuruluş tarihinin tespit edilmesi bölgedeki Türk hakimiyetinin ve geniş ölçekte Makedonya Türklüğü hakimiyetinin tarihinin saptanması açısından oldukça faydalıdır. Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu'nda* Kanatlar köyü

⁴ Мак. Канатларци

⁵ Mehmet Tevfik'ten akt. Selçuk Duman. "*Manastır*". Yeni Türkiye Rumeli Balkanlar Özel Sayısı, 67,(2015): 1523.

⁶ Gülçin Balat. *Makedonya Kanatlar Köyü Folkloru üzerine Bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018, s. 290.

⁷ Galip Çağ. *16. ve 17. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Manastır*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010, s. 231.

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

hakkında “Kanatlar, Makedonya Cumhuriyetinde Pirlepe belediyesine bağlı Türk köyü; n. tümüyle Türklerden oluşur. Sekiz yıllık ilkokulunda Türkçe okutulur” bilgisini vermiştir.⁸

Kanatlar köyünün tarihi hakkında resmî yazılı kaynaklar dışında derleme yöntemiyle ulaşılmış sözlü kaynak kişi bilgileri de mevcuttur. Bu bilgilerden hareketle Kanatlar köyünün tarihi ve adlandırılması köyde tekkesi de bulunan Bektâşî dervişi Dikmen Baba ile rivayet olunmaktadır:

“Makedonya’nın Kırçova şehrinde bulunan Makedonski Brod’da Hıdır Baba ile onun müridi Dikmen Baba yaşamaktaymış. Dikmen Baba’nın asıl adı Mehmetmiş. Bir gün Hıdır Baba, Dikmen Baba’ya, “ Al bu tulumla git alasin su ama bu tulum kopuk bak, bu tulumla gidersen, su dökülür”der. Bununla git alasin su. Tamam bu da alır o kopuy. Hıdır Baba diyi neden kopuy bu Dikmen Baba der tamam ben gindem bunla alanem, nasıl yapar eder su alır gelir. Tulum baş aşağı çevirik o tulumdan su akmaz o delik yerden... O da şaşar, o zaman der ki dik tulumunu su akane, dikmem der, Hıdır Baba dikmem. Haa demiş bu iki aslan bir postta oturulmaz. Demek ki kefsi açılmış keramet sahibi olmuş. Asıl ismi Mehmet. İşte o akıt Hıdır baba bunun adını koyar Dikmem Baba, tulumu niye dikmemiş yani onların aralarında artık ne geçtiyse o zaman demiş iki aslan bir postta oturulmaz sana başka bir yurt eh işte temin konuştuğum gibi atar bir kor gibi düşer o Büyük Konyari’ye. O zaman o Konyari’de da varmış aşırı milletler Sünnî, istememişler onu. Ordan o koru atar, düşer bizim Kanatlar’a. Onun uçarak geldiğini gören kişiler bu yüzden bu köye Kanatlar adını vermiştir.”⁹

Kaynak kişilerin anlattığı efsaneye göre Kanatlar köyünün kuruluşu bir Bektâşî babasına dayandırılmakta ve bugün köyde Bektâşî inancına sahip kişilerin var olma sebebi olarak temellendirilmektedir. Ancak kaynak kişinin ifadesinde geçen, “Onun uçarak geldiğini gören kişiler bu yüzden bu köye Kanatlar adını vermiştir.” cümlesi bu köyde Bektâşîlerden önce de yaşayan kişilerin olduğunu düşündürmekte ve köyde Kurt Dede Koje isimli bir kişiye ait tekke bulunması da burada daha erken tarihlerde bir yaşam kurulduğunu destelemektedir. Sözlü kaynakların aktardığı bilgiye göre Kurt Dede Koje, Dikmen Baba’dan çok daha erken tarihlerde yaşamış Sünnî bir ulu kişidir ve köyde mezarı bulunmakta köylüler tarafından kutsal sayılarak ziyaret edilmektedir.

Kanatlar köyünde çok kültürlü bir inanç sistemi vardır. Resmî dinî inanç İslâmîyet’tir. Bunun yanında Kanatlar köyünde Bektâşîlik yaygın olmakla birlikte köyde Sünnî İslâm’a bağlı kişiler de bulunmaktadır. Günümüzde bu oran Sünnî inanç mensuplarına oranla fazladır. Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında 1950’li yıllardan başlayarak köyden Türkiye’ye yoğun bir şekilde göç yaşanmıştır. Böylelikle köyde kalan Bektâşî kesim zaman içinde artmış ve Sünnî nüfus azınlıkta kalmıştır. Balkanların Müslümanlaştırılmasında önemli bir unsur olan tarikatlar, özellikle Bektâşîlik ile kendine oldukça geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Günümüzde bu inanç dairesinin etkinliği hâlâ bazı bölgelerde sürdürülmektedir. Kanatlar köyünde bulunan Dikmen Baba Tekkesi, Makedonya genelinde önemli bir yere sahiptir:

“Makedonya’da Bektâşî tekkelerin kuruluşu XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamış, en aktif oldukları dönemler de XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılın ilk yarısı olmuştur. Sarı Saltık, Seyyid Ali Sultan, Harabati Baba, Dikmen Baba ile Makedonya’da tohumları atılan Bektaşîlik, daha sonraları Kalkandelen Harabati Baba, Hıdır Baba, Dikmen Baba Tekkeleriyle Balkan yarımadasının siyasî ve sosyal hayatında etkili olmuş ve birçok toplumsal hareketin içinde yer almıştır. Günümüzde Bektaşîliği çok az tanımlarına rağmen “biz Bektaşîyiz” diyen Makedonya Bektaşîleri, bu bölgedeki faaliyetlerini üç tekke (Kalkandelen Harabati Baba, Kırçova Hıdır Baba ve Kanatlar Dikmen Baba) devam ettirmektedirler.”¹⁰

⁸ Türker Acaroğlu. **Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 156.

⁹ Gülçin Balat. **Makedonya Kanatlar Köyü Folkloru üzerine Bir inceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018, s. 16.

¹⁰ Metin İzeti. **Balkanlar’da Tasavvuf**. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013. s. 286.

Gülçin BALAT

Kanatlar köyünde üç tane Bektâşî babası vardır. Bunlardan bir tanesi Halife babadır. Her bir babanın müritleri ve dervişleri kendi babalarıyla Dikmen Baba Tekkesi'nde çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedir. Bu tekke de kurban kesmekte, adak adamakta, dinî günleri burada anmakta ve ölüleri için "mabet" adını verdikleri mevlitleri burada okutmaktadırlar. Bektâşîler, bu ritüelleri gerçekleştirdikleri sırada mutlaka nefes söylemektedir. Anonim olarak söylenen nefesler yanında Bektâşî babaları ve dervişleri tarafından ferdî olarak da nefesler yazılmaktadır. Sözlü kültür ortamında yaratılan bu nefesler, Türk halk şiirinin önemli ürünleridir. Saha çalışmamız esnasında sadece sözlü kültürde yer aldığını tespit ettiğimiz nefesler tarafımızca derlenip yazıya geçirilmiştir. Bu nefesler, Türk kültür dairesinin ve inancının önemli Türkçe örnekleri olarak Türk literatürüne kazandırılmıştır. Günümüzde Kanatlar köyünde Bektâşîlerin olması Osmanlı Devleti'nin himayesinde Balkanların fethini ve bu bölgelerde Müslümanlığın kabulünü kolaylaştırmak amacıyla gönderilen kolonizatör Türk dervişlerinin başarılarını kanıtlamaktadır.

Köy halkı farklı inanç özelliklerine sahip olmasına rağmen homojen ve birbirlerine saygılı bir şekilde yaşamakta ve üst kimlik olarak Türklüğü benimseyerek bu özellikleri etrafında birleşmektedir. Kanatlar köyünde anadil Türkçe'dir. Nüfusun çoğunluğu Türkçe konuşmakta olup köye evlilik yoluyla gelen Arnavut ve Boşnak gelinlerce de bazı mahallelerde Arnavutça ve Boşnakça da konuşulmaktadır.

Kanatlar köyü, günümüzde Makedonya'da Türk nüfusunun yoğun olarak görüldüğü önemli bir bölgedir. Resmî olmamakla birlikte Kanatlar köyünün nüfusu bugün 1800 kişi civarındadır. Kanatlar köyünde yaşanan Bektâşîlik, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Sarı Saltık'ın Fatih Sultan Mehmet'in mirası olan evlâd-ı fatihânlarca kültürel bir miras olarak sürdürülmektedir.

B. "Nefes Defteri" Hakkında

21 Mart 1964 tarihinde İstanbul'da hazırlanmış olan "Nefes Defteri" isimli eserin giriş sayfasında defterin sahibi olan Zekeriya Memiş'in adı yazmaktadır.¹¹ Defterde toplamda 131 adet nefes bulunmaktadır. Nefeslerin yazarları hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Tahminimizce anonimleşen nefesler ağırlıktadır. Defterin sonunda ise günlük eylemlerin gerçekleştirilmesi anında okunacak dualar ve türbe ziyareti hakkında birçok bilgi verilmektedir; meydan kapısından içeri girerken okunacak dua, ocak postu tercüman, uykudan kalkınca söylenen tercüman, yeni ay görüldüğünde okunacak dua, sofraya otururken söylenen tercüman vb.

Defterdeki nefesler genellikle 11'li hece ölçüsüyle yazılmış olmakla birlikte 8'li ve 7'li hece ölçüsüyle de yazılmıştır. Hece ölçüsüyle yazılmış nefeslerin yanında birkaç tane de aruz ölçüsüyle yazılmış nefes bulunmaktadır. Nefeslerdeki dil sade bir Türkçedir. Ancak bazı nefeslerde Balkan Türkçesi ağızlarının dil özellikleri de görülmektedir. Nefeslerde en çok işlenen konular; Hak-Muhammed-Ali inancı, Hacı Bektâş-ı Velî sevgisi, Dikmen Baba sevgisi, On İki İmam sevgisi, Guruh-ı Nâci inancıdır. Bunların yanından tarihsel hadiseler, ehl-i beyt sevgisine ve Bektâşî edebiyatının da en önemli temsilcilerinden olan Balım Sultan, Pîr Sultan Abdal, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal ve büyük mutasavvıf Yunus Emre gibi dinî şahsiyetlerin isimlerine yer verilmektedir. Bektâşîlerin çoğu fotokopi olarak küçük bir kitapçık şeklinde hazırlanmış olan bu deftere sahiptir ve Dikmen Baba Tekkesi'nde yaptıkları ritüellerde bu defteri yanlarında getirip bu defterden nefesler okumaktadırlar.

6 Mayıs 2017 tarihinde Hıdırellez kutlaması sebebiyle bulunduğumuz Kanatlar köyünde, Dikmen Baba Tekkesi'nde gerçekleştirilen kurban ikrarı töreninde derlemiş olduğumuz nefesler başta olmak üzere Kanatlar'da söylenen nefeslerin olduğu, "Nefes Defteri" adlı eserden yola çıkarak nefeslerdeki Hacı Bektâş-ı Velî tefekkürünü ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmamız kapsamında yer verdiğimiz nefesler bu defterden alınmış olup kaynak kişilerin ikrar töreni esnasında icra ettiği nefeslerdir. Bu nefesler, Bektâşîler tarafından kutsal sayılan günlerde özellikle Dikmen Baba Tekkesi'nde "mabet" adını verdikleri toplantılarda söylenmektedir. Bu mabetlerde kadın ve erkekler bir arada yer almakta ve nefesler bireysel olarak ya da toplu halde söylenmektedir. Nefesler dervişler tarafından genellikle ezberlenmiş olarak ve belli bir makam

¹¹ Nefes Defteri'nin kapağında ismi yer alan kişi sadece defterin sahibidir. Defter içindeki nefeslerin müellifi değildir.

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

ile söylenmektedir. Bunun yanında mabede katılan kişilerce de ezberden ya da Nefes Defteri'nden okunmaktadır. Nefesler, Bektâşiler tarafından oldukça önemsenen duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullanmayı seçtikleri lirik şiirlerdir. Sözlü folklor ürünlerinden olan bu nefesler, kişileri eğlendirmekte ve mensup oldukları inanç bağlamında aidiyetlerini arttırmaktadır. Nefesler vasıtasıyla kültürel değerler nesilden nesile aktarılmaktadır. Bektâşîliğe ait bilgi sistemi ve kutsal saydığı kişiler nefeslerin içeriğini oluşturmakta bu bakımdan bu bilgilerin başka kişilere eğitimi, öğretimi ve aktarımı noktasında da fayda sağlamaktadır. Kültürel kodlarla dolu olan bu nefesler, Kanatlar köyünün zengin folklor unsurlarından biridir. Folklor, kültürü yansıtır, onun eğitimdeki rolü nesilden nesile devam eder ve kabul edilmiş kültürel normlara uyumu temin etmek için toplum içerisinde işler.¹² Bu bilgiden hareketle Kanatlar köyünde söylenen nefeslerin de birçok işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Bektâşiler tarafından kutsal sayılan günlerde Dikmen Baba Tekkesi'nde söylenen nefesler, bu inanca mensup kişilere hoşça vakit geçirme imkanı vermekte, Bektâşîliğe ait inançları öğretmek hem de nesilden nesilden bu kültürün aktarımı sağlamak amacıyla söylenmekte ve aidiyet duygusu kazandırıp kimlik inşasında da önemli rol oynamaktadır.

C. Nefes Terimi

Nefes, soluk, şifa amacıyla hastaya okunan dua¹³ anlamına gelen nefes aynı zamanda Türk Halk şiiri dairesi içinde yer alan, Dinî-Tasavvufî Halk Şiiri veya Tekke Şiiri olarak adlandırılan gruba ait bir nazım türüdür. Özellikle Bektâşiler tarafından üretilen ve icra edilen nefesler, dinî mahiyette olup Bektâşîliğin esasları ve ulu saydığı şahsiyetler hakkında söylenir. Edebî bir tür olarak bildiğimiz nefesler, *İslam Ansiklopedisi*'nde Süleyman Uludağ tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “ 1. Bektaşî tekkelerinde okunan bestelenmiş ilâhi. 2. Sâlihın yaşadığı yoğun tasavvufî halin hafiflemesi neticesinde duyduğu ferahlık, ayrıca velilerin himmeti gibi anlamalarda kullanılan tasavvuf terimi.”¹⁴ Süleyman Uludağ'ın nefes hakkındaki diğer bir tanımı ise şöyledir:

“Nefes i.ar.1. Soluk, enfas. 2. Tas.

a) Gaybın latifeleriyle gönülleri ferahlandırma. Vakt, hal nefes sıralamasında vakit sahibi mübtedi, hal sahibi orta, nefes sahibi müntehi sayılmıştır. Gönül ehli için vakit, ruh sahibi için hal, sır sahibi için nefes bahis konusudur.

b) Rahmani(ilahi) nefes. Ayn olarak a'yana yayılmış genel varlık ve varlıkların sûretlerini taşıyan heyula. İnsanın nefesi esas itibariyle aynı olduğu halde boğaz, ağız, dil ve dudakların çeşitli hareketleriyle nasıl farklı ses ve sözler haline giriyorsa, aslında bir ve aynı olan vücûd da mazharlara göre o şekilde farklılık gösterir. Harf varlık ilişkisi buna bağlıdır. Rahmanî nefese küllî heyula, rikk-ı menşur ve kitab-ı mestur da denir.

c) Bektaşî –Alevîlerin inanç ve düşüncelerini dile getiren şiirler, deyiş.

d) Dem; velilerin söz,ses ve soluklarıyla muhatapları üzerinde meydana getirdikleri tesir. Ermişlerin soluklarında karşılardaki kişileri etkileyen ruhi ve manevi güç. Kalpteki ateşi söndürmesi için Hakk'ın kalbe gönderdiği ferahlık, rüzgar.”¹⁵

Uludağ, Arapça olan *nefes* sözcüğünü hem fizikî hem de edebî manasıyla açıklamıştır. İslâmiyet etkisindeki Türk edebiyatı dönemlerinden olan Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı türlerinden konusu Allah olan “ilahi”, Bektâşî- Alevî edebiyatında nefes veya deyiş olarak adlandırılır. “*Deyiş: Alevî-Bektaşî edebiyatında hece vezniyle söylenmiş dini-tasavvufî şiirlere Bektaşîler nefes, Alevîler deyiş derler.*”¹⁶ Bektâşî âşıklarınca yazılan tasavvuf konulu şiirlerdir. Bunlara nefes denilmesinin nedeni iç bilgisinden ve gerçeklerden söz edip

¹² William R. Bascom. “Folklorun Dört İşlevi”. Çev.: Ferya Çalış, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel, 2014, ss. 83.

¹³ TDK Sözlük, 2011, s. 1760.

¹⁴ “Nefes”. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32. 2006, s. 522.

¹⁵ Süleyman Uludağ. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2016, s. 273.

¹⁶ Süleyman Uludağ. *Age*. s. 107.

Gülçin BALAT

kutsal bir ilhamla söylenmesindedir. Nefesler genellikle Bektâşîlik felsefesi çerçevesiyle vahdet-i vücudu konu alır. Bektâşî âşıklarınca söylenmiş na't ve Hz.Ali methiyeleri de nefes adını alır.¹⁷

Nefesler manzum biçimde olup bir anlamda Hak-Muhammed-Ali için edilen dualardır. Alevî- Bektâşî inancı hakkında önemli çalışmalar yapan ve baba erenlerden olan Turgut Koca'ya göre nefes, "*Bektâşîler aşktan, didardan, sakiden, badeden, azizlerin menkıbesinden, yoldan, erkândan bahseden manzumelere nutuk, bestelenmiş olursa nefes derler. Bu nefeslerin içinde on iki imamın adları geçerse düvaz, Hz..peygambere övgü olarak yazılmışsa na't-ı nebi, Hz.Ali'ye övgü ise na't-ı Ali, Hz. Hüseyin'in matemini dile getiriyorsa mersiye denir.*"¹⁸

Genellikle Bektâşî âşıkları tarafından manzum olarak dörtlükler halinde 7'li, 8'li,11'li hece ölçüsüyle ve koşma ayak düzeniyle yazılan nefesler, konu olarak Bektâşîlik inancını, Hz. Ali sevgisini ve övgüsünü, Ehl-i Beyt sevgisini ve Allah sevgisini işleyen çeşitli Bektâşî törenlerinde saz eşliğinde ya da makamla söylenen sözlü veya yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarılan şiirlerdir. Nefesler herkes tarafından kolayca anlaşılabilme için sade bir Türkçe ile yazılır. Nefesler, Bektâşî Edebiyatı içinde oldukça değerli ve kullanımı yaygın bir türdür. Nefesler konuları bakımından ilahilerden ayrılırlar. İlahilerin konusu Allah iken nefeslerde özellikle "Hak-Muhammed-Ali, Muhammed-Ali, On İki İmam sevgisi" işlenir.

D. Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî ve Diğer Şahsiyetler

1) Hacı Bektâş-ı Velî

Asıl adı Bektâş olup ölümünden sonra Hacı Bektâş-ı Velî diye ünlenmiştir. XIII. yüzyılda Selçuklu Anadolu'sunda Babaî hareketinin lideri Baba İlyas'ın çevresine XIV. yüzyılda Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna; XVI. yüzyılda kendi adını alacak olan Bektâşîlik tarikatının oluşumuna adı karışan Hacı Bektâş-ı Velî'nin devrinin kaynaklarında hemen hiçbir iz bırakmadığına bakılırsa yaşadığı dönemde yaygın bir üne kavuşmamıştır.¹⁹

Hoca Ahmet Yesevi Ocağından, Horasan erenlerinden bir büyük isim olan Hacı Bektâş-ı Velî, son derece yaygın bir şöhrete sahip olmasına rağmen, hayatı hakkındaki bilgimiz neredeyse yok denecek kadar azdır. Onlar da gerçek ile menkıbelerin birbirleriyle harmanlandığı rivayetlerle örülüdür. Yaşadığı dönem ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. XIII. Yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. Yüzyılın ilk yarısı arasında yaşadığı bilinmektedir.²⁰

Abdurrahman Güzel'e göre ise Hacı Bektâş-ı Velî'nin iki hayatı vardır: "*Menkabevi Hayatı; Velayetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli, Horasan hükümdarı İbrahimü's-Sâni Seyyid Muhammed ile Şeyh Ahmed Nişaburlu alim bir zatın kızı Hatem(veya Hateme) hatunun oğludur.*"²¹ Menkıbevî Hacı Bektâş-ı Velî, Rum abdallarının piridir.²² Hacı Bektâş-ı Velî'nin tarihi hayatından çok menkıbevî hayatı bilinmekte ve dikkati çekmektedir. Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Perende'nin yanında eğitim alan Hacı Bektâş-ı Veli zaman içinde önemli bir pir olmuştur. Bazı kaynaklarda asıl adının Muhammed, geleceğin azizine "seviyede eş" ya da "bir beye eşit olma" anlamındaki Bektaş'ın ise lakabı olduğu ifade edilir.²³ Hacı Bektâş-ı Velî, Bektâşîliğin kurucusu kabul edilmiş olup bu düşünce edebî alanda üretilen eserlere de iştirak etmiştir. Özellikle nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî adı zikredilen başlıca ulu kişilerdendir.

¹⁷ Erman Artun. *Dinî- Tasavvufî Halk Edebiyatı*. Adana: Karahan, 2011, s. 139.

¹⁸ Turgut Koca. *Güldeste, Nefesler, Ezgiler*. Ankara: Doğuş, 1987, s. 5.

¹⁹ Erman Artun. *Age*. s. 237.

²⁰ Ayşe Güvenç. *Anadolu'yu Aydınlatan Horasan Çerağı Hünkar Hacı Baktaş-ı Veli Makalat*. Ankara: Dorlion Yayınları, 2016, s.8.

²¹ Abdurrahman Güzel; Ali Tosun. *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 369.

²² Erman Artun. *Age*. s. 237.

²³ Ayşe Güvenç. *Anadolu'yu Aydınlatan Horasan Çerağı Hünkar Hacı Baktaş-ı Veli Makalat*. Ankara: Dorlion, 2016, s. 8.

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

Kanatlar köyünde söylenen nefeslerde de Hacı Bektâş-ı Velî önemli bir ulu şahsiyettir. Nefeslerden hareketle Hacı Bektâş-ı Velî hakkında değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmeye göre Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili dikkati çeken ilk nokta, nefeslerde “Hünkar Hacı Bektaş” sıfatlandırmasının olmasıdır.

*“Arzuladım size geldim
Hünkar Hacı Bektaş Veli
Eşiğine yüzler sürdüm
Hünkar Hacı Bektaş Veli”*

*Arzuladım size geldim
Hünkar Hacı Bektaş Veli
Eşiğine yüzler sürdüm
Hünkar Hacı Bektaş Veli”*

Bu ifade, Hacı Bektâş-ı Velî'nin “Hünkar” olarak kabul edildiğini göstermiş olmasının yanı sıra Hacı Bektâş-ı Velî'ye “hünkar” adı verilmesinin hikayesine de bir gönderme yapmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî'ye Hünkar lakabının verilmesinin hikayesi şöyledir:

“Bir gün Hacı Bektaş ile hocası Lokman Perende medresede, abdest almak için hayli uzak olan çeşmeden su getirmek nedense zor gelir. Bektaş hocasına,“ Hocam, bir dua etseniz de, su bizim bahçemizden aksa dışarıdan su getirmeye muhtaç olmasak”, der. Lokman Perende ise, “ Bektaş'ım, benim buna gücümüz yetmez. Öyleyse beraber dua edelim”, diye cevap verir. Hoca, talebe el açıp Hak divanına duaya dururlar. Bektaş secdeye kapanıp niyaz eder. Lokman Perende;“Amin”, der. Medresenin bahçesinde bilek kalınlığında bir pınar akmaya başlar. Lokman Perende Bektaş'ın bu kerametini görünce sevinçle; “ Ya Hünkâr!” diye seslenir. Böylece “Bektaş Hünkâr” diye anılır.”²⁴

Hacı Bektâş-ı Velî'ye verilen bu lakap,“gücü, yetkiyi elinde tutan, gizliyi ve açığı bilen, kerametleriyle dünyevi fizik kanunlarının gücünü kullanabilen özellikleri üzerinde taşıyabilecek yetenekte ve yetkiye sahip olmasından dolayıdır.

*“Güvercin donunda duran
Cümle eksikler bitiren
Beş taşı şahit gösteren
Hünkar Hacı Bektaş Veli*

*Kırk budakta sema yanar
Dolusun içenler kanar
Aşıklar sema döner
Hünkar Hacı Bektaş Veli”*

Hacı Bektâş-ı Velî'ye yakarış ve şefaata isteği de açıkça hissedilen bu mısralarda dikkati çeken en önemli husus Hacı Bektâş-ı Velî'nin güvercin donuna girmesi hadisesine telmih yapılmasıdır. Dona girmek (şekil değiştirme, metamorphose): İslamiyet'i kabul eden Türklerde Şamanizm'in en önemli izlerinden biri de dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan veya kuş kuş şekline girmeleridir. Bektâşîlerin, bu eski Şaman inancını tasavvufa aktarıp “mana aleminde velayetle” bir neden bularak kuş donuna girmesi tasavvufi bir

²⁴Ayşe Güvenç. Age. s. 11.

Gülçin BALAT

keramet olarak gösterilir.²⁵ İkinci dizede yer alan “Aşıklar sema döner” cümlesi ise Alevî inancındaki Semah uygulamasına gönderme yapmaktadır.

Nefesin tamamına bakıldığında Hacı Bektâş-ı Velî sevgisi neredeyse her dizede kendini hissettirmektedir. Bunun yanında 8’li hece ölçüsüyle yazılmış olan bu nefes, “ababa”, “cccb” şeklinde uyaklanmıştır. Sade bir dil ile yazılmış nefeste İmam Rıza, Balım Sultan ve Pir Sultan Abdal gibi önemli ululara da yer verilmiştir. Nefes Defteri’nden aldığımız örneklem dahilinde incelediğimiz nefeslerde karşımıza çıkan en ilginç örnek Hacı Bektâş-ı Velî’yi anlatan bir nefesin Kanatlar’da tekrar yazılmasıdır.

*“Şu müsbet ilim'in kapısını açan
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk
Bu vatan en çok emeği geçen
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk*

*Yazdıkları yazı, Türkçe erenler
Konuştular sözü, Türkçe erenler
Kim okuttu bizi, Türkçe erenler
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk”*

Bu nefeste dikkati çeken en önemli nokta mukayeseli olarak iki ayrı şahsiyetin tek bir paydada buluşturulmasıdır. Bu mısralarda, Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olarak görüldüğü yani Bektâşîlerin siyasi ve dini sahada örnek aldıkları liderlere yönelik bir övgü olduğu sezilmektedir. Minnet duygusu içeren bu mısralarda Türkçenin önemine vurgu yapılmıştır. Ferdî olarak kaleme alındığını düşündüğümüz bu nefesin din dışı bir içeriğe sahip olması oldukça ilgi çekicidir

*“Uyuma nöbetçi, uyan ha uyan
Adım yeniçeri, mehmetçik koyan
Erkek kadındır eşittir diyen
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk*

*İsmi anıldıkça gönüller coşar
Anıt Kabir dergâha koşar
Bu dünya durdukça ikisi yaşar
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk”*

Nefesin yazarı Hacı Bektâş-ı Velî ile Atatürk’ün özelliklerini paralel olarak sıralamaktadır. İki şahsiyete aynı derecede önem verdiği ve hangi özellikleri ile zihninde yer ettiğini açığa vurduğu açıktır. Atatürk’ün mezarı Anıtkabir’e gönderme yapılırken dini bir mekân olan dergaha Hacı Bektâş-ı Velî üzerinden gönderme yapılmakta aslında ikisinin birbirleri ile ayrılmaz olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Atatürk’ün Hacı Bektâş-ı Velî tekkesini ziyaret etmesinden sonra Âşık Gülabi tarafından yazılmış bir nefesten esinlenilerek yazıldığını düşündüğümüz bu nefeste, Hacı Bektâş-ı Velî ve Atatürk aynı özelliklere sahip iki ulu şahsiyet olarak tasvir edilmekte, övülmekte ve örnek alınmaktadır. Bu dizelerde Türkçe sevgisi de vurgu yapılmıştır. Kanatlar köyünde Türkçenin yanında Atatürk sevgisi de çok önemli ve yaygındı. Âşık Gülabi’nin nefesindeki

²⁵ Erman Artun. **Dinî- Tasavvufî Halk Edebiyatı**. Adana: Karahan, 2011, s. 189.

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

*“Uyuma Mehmetçik uyan ha uyan
Adın yeniçeri Mehmetçik koyan
Erkekle kadına eşittir diyen
Hacı Bektaş, biri Atatürk”*

Bu nefesteki değişikliğin sebebinin köyde Türkçenin ne kadar önemsendiğini göstermekte ve köy halkının nefesleri kendi duygu ve düşüncülerini de yansıtmak için kullandığını kanıtlamaktadır. İncelediğimiz bu nefeste Hacı Bektâş-ı Velî ilim ve fen sahibi bir kişi olarak tasvir edilir. Bu nefeste kullara Hacı Bektâş'ı ve Atatürk'ü örnek almaları öğütlenir.

Nefes örneklerimizden yararlanarak ortaya koyduğumuz çalışmada Hacı Bektâş-ı Velî, bazı nefeslerde Hz.Ali ile bir tutulmuştur. Hacı Bektaş'ın böyle bir ifadeyle sıfatlandırılması Allah'ın Hz.Ali'de tecelli ettiği düşüncesiyle bağdaştırıldığında belki de Bektâşîler için de Hacı Bektâş'ın da bu ifadelerle kutsallığı ve yüceliği ifade edilmek istenmiş olabilir. Nefesin geneline bakıldığında Bektaşî- Alevî inancına yönelik birçok motif yine şiirin genelinde lirik bir üslupla işlenmiştir.

2) Nefeslerde Yer Alan Diğer Şahsiyetler

Kanatlar köyünde söylenen nefeslerde zikredilen diğer önemli şahsiyetler Dikmen Baba, (H)ıdır Baba ve Balım Sultan'dır. Kanatlar köyünde bulunan Dikmen Baba Tekkesi köydeki Bektâşîlerin başta ikrar ayini olmak üzere adak, kurban gibi ritüellerini gerçekleştirdiği bir yerdir. Kaynak kişilerimizden aldığımız bilgiye göre tekkede Nevruz ve Hıdırellez törenleri de kutlanmakta ve nefesler okunmaktadır. Örneğin, Hıdırellez'de özellikle Bektâşî kesimden kişiler tekkeye gidip dua etmiş ve buraya eşyalarını bırakmıştır. Sabah olunca güneş doğmadan önce bırakılan eşyalar alınmaya gidilmiştir. İnsanlar Dikmen Baba'ya hayvanlarının yemlerini dahi bereketli olması için götürmüş ve sabahında onları da almıştır. Bu ritüele bakıldığında kökeninin Şamanizm inancına dayandığı ve James Frazer'in de önceden ifade etmiş olduğu taklit büyüsü veya temas büyüsü etkinliğidir. Bunun yanında insanlar tekkeye gelip dua edip dilek dilemektedirler. Bu tekkede bazı tekkelerde olanın aksine çaput veya bez bağlama ritüeli yapılmamaktadır. Dikmen Baba tekkesinde birkaç yatır bulunmaktadır.

İkrar ayini esnasında Dikmen Baba hakkında kaynak kişimizden aldığımız bilgi ise şöyledir: *“İdir Baba, Dikmen Baba onlar kardaşmış. Dikmen Baba'ya Hıdır Baba kardeş oldukları için demiş iki dede bi postta oturmaz. O demiş ki (Hıdır Baba) Dikmen Baba'ya o keçi tulumu hani dik demiş. O demiş “ Dikmem”. Bir sopa eline alır ateş atar. O düşer bura Kanatlar'a. Hem onun türbesi burada oluk hem kalır burda. İdir Baba Makedonsko Brod'ta. Kırçova'ya giderken. Çok büyük bir evliyaymış bunlar.”* Yakın bir zamanda derlediğimiz bu varyanta göre ise kaynak kişimiz tarafından Hıdır Baba ve Dikmen Baba'nın kardeş oldukları aktarılmıştır.

Bu nefes, ikrar töreninde kaynak kişilerce belli bir makam eşliğinde toplu halde söylenmiş olup hem de Nefes Defteri'nde yer almaktadır. Hem de katıldığımız kurban ikrar töreninde de söylenmiş ve tarafımızca kaydedilmiştir. Nefes söylenirken aralarda “hü” denerek nefese müzikalite katılmıştır. “Hü” ifadesi defterde yer almamaktadır. Bunun yanında Dikmen Baba'da muratlarını vermeleri için dua edilmekte ve yalvarılmaktadır. Bu nefeste Dikmen Baba'nın yanında İdir Baba'ya (Hıdır Baba)'ya da yer verilmiştir. Ancak Dikmen Baba “dost” olarak nitelendirilirken İdir Baba “şah” olarak nitelendirilmektedir. Bu nefesten hareketle Dikmen Baba'nın İdir Baba'nın dervişi olduğu düşüncesi kuvvetlenmektedir.

*“Ağlaya ağlaya geldik mürada
Ver bizim muradı Şah İdir Baba,*

Gülçin BALAT

*Yüz sürüp deryağına feryate geldim
Ver bizim muradı Şah İdir Baba,*

...

*(Derviş Halim) derler yüzünde hümmet
Mazlum bırakma bizi nesli Muhammed
Pirim Alim sensin sendande mürvet
Ver bizim muradı Şah İdir Baba,”*

Dikmen Baba hakkındaki diğer bir nefes ise şöyledir:

*“Cemalin nurundan hâk nazar kıldım
Dikmen Baba sultan Sultansın gerçek
Eyilip eşiğinden niyaz eyledim
Dikmen Baba Sultan Sultansın gerçek*

...

*(Şâbeti) Hep senin kemterin ayak türabi
Cümle mümanlara oldum eksari
Sanada vermişim ikrar imanı
Dikmen Baba Sultan Sultansın gerçek”*

Bu nefeste Dikmen Baba, “sultan” olarak betimlenmiştir. Nefesin genel içeriğine bakıldığında bu nefesin yola yeni giren bir derviş tarafından yazılmış olması muhtemeldir.

Kanatlar köyünde söylenen nefeslerde temelde, Hacı Bektâş-ı Velî ve Dikmen Baba zikredilmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî ve Dikmen Baba yanında Bektâşî inancının temelini oluşturan Hak-Muhammed-Ali, Muhammed- Ali, Balım Sultan, Pir Sultan Abdal ve Veysel Karani’yi içeren nefesler bulunmaktadır. Bu şahsiyetlere ek olarak Alevî-Bektaşî inancının ve edebiyatının en sık işlenen konularından olan On İki İmam sevgisi nefeslerde görülmektedir. On iki İmam’ın isimleri her bir nefeste ayrı ayrı zikredilmektedir. Şahsiyetlere ek olarak Yusuf kıssasına göndermeler yapılmış ve Bektâşîliğe ait diğer kural ve düşüncelere ait motifler oldukça fazla işlenmiştir.

*“ Alemi cihanda (nuru) yayılan
Allah bir Muhammed Ali’dir Ali
Adem bedeninde vücudun bulan
Damandakan bedende can Ali’dir hü*

...

*Hak güvercin ulu kuştur dağlarda
İlim yaydı Horosandan köylerden
Abdal Pir Sultan’ım bizim soylardan
Hacı Bektaş Veli derler Ali’dir hü”*

Sonuç

Balkan coğrafyasında Bektâşîliğin temsil edildiği önemli merkezlerden olan Kanatlar köyünde 6 Mayıs 2017 tarihinde ikrar töreni esnasında derlediğimiz nefeslerden ve “Nefes Defteri” adlı eserden yola çıkarak nefes örnekleri üzerinden Hacı Bektâş-ı Velî tefekkürü hakkında değerlendirme yapmaya çalıştık. Çalışmamızdaki nefeslerden alınan örnekleme göre, Hacı Bektâş-ı Velî’nin “hünkâr, pîr, Hz. Ali gibi kutsal, meded umulan yüce kişi” sıfatlarında olduğunu tespit ettik. Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî dışında başta yerel şahsiyetler olmak üzere dinî ve tarihî şahsiyetlere de yer verildiğini tespit ettik: Dikmen Baba, Hıdır Baba, Atatürk, Balım Sultan, Abdal Musa, Hz. Ali vs. İncelediğimiz nefeslerde dikkati çeken bir diğer unsur ise bazı

Makedonya- Kanatlar Köyünde Söylenen Nefeslerde Hacı Bektâş-ı Velî

nefeslerin yazarının mahlaslarıyla son dizede belirtilmiş olmasıdır. Bu örnek, Kanatlar köyünde müstakil eserlerin de üretildiğini kanıtlamakta ve Türk halk şiirinin bu bölgede temsil edildiğini kanıtlamaktadır.

Kaynakça

- 📖 Artun, Erman. Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı. Adana: Karahan Yayınları, 2011.
- 📖 Balat, Gülçin. Makedonya –Kanatlar Köyü Folkloru Üzerinde Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans
- 📖 Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.
- 📖 Bascom, William R. “Folklorun Dört İşlevi”. Çev.: Ferya Çalış. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel, 2014, ss. 71-86.
- 📖 Çağ, Galip. 16. ve 17. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Manastır. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- 📖 Çayırılı, Necati. “Makedonya Türkleri”. Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar. C.2. Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık, 2013, s. 315.
- 📖 Duman, Selçuk. “Manastır”. Yeni Türkiye Rumeli Balkanlar Özel Sayısı, 67,(2015): 1522-1529.
- 📖 Güzel, Abdurrahman; Ali Tosun. Türk Halk Edebiyatı El kitabı. Ankara:Akçağ Yayınları, 2003.
- 📖 Güvenç, Ayşe. Anadolu’yu Aydınlatan Horasan Çerağı Hünkar Hacı Baktâş-ı Veli Makalat. Ankara: Dorlion Yayınları, 2016.
- 📖 Hamzaoğlu, Yusuf. Balkan Türklüğü. (Cilt I). Üsküp: Logos, 2010.
- 📖 İzeti, Metin. Balkanlar’da Tasavvuf. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- 📖 Koca, Turgut. Güldeste, Nefesler, Ezgiler. Ankara: Doğu, 1987.
- 📖 Uludağ, Süleyman. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2016.